

KRYSTYNA ŻUCHELKOWSKA

WSP w Bydgoszczy

WYKORZYSTANIE MAŁYCH FORM SCENICZNYCH W PRZYGOTOWANIU DZIECKA 6-LETNIEGO DO NAUKI CZYTANIA

Wstęp

W programie pracy wychowawczo-dydaktycznej z dziećmi 6-letnimi w części dotyczącej nauki czytania wyodrębniono dwa etapy: 1) wyrabianie gotowości do czytania, 2) wprowadzenie elementów czytania. Dobrze przygotowanie dziecka do nauki czytania warunkuje uzyskiwanie wysokich efektów w zakresie poznawania liter, opanowania techniki czytania, czytania ze zrozumieniem. Ważną rolę w przygotowaniu dziecka do nauki czytania odgrywa usprawnienie analizatora wzrokowego i słuchowego, rozwijanie słuchu fonematycznego, całościowe rozpoznawanie wyrazów, rozumienie pojęć: „wyraz”, „zdanie”, poprawność wymowy.

Małe formy sceniczne stosowane w pracy pedagogicznej przedszkola w naturalny sposób ułatwiają nauczycielce dobrze przygotować dziecko do nauki czytania. W atmosferze radości i twórczej aktywności nauczycielka rozwija u dziecka spostrzegawczość wzrokową i słuchową, jak również umiejętność dokonywania analizy i syntezy słuchowej wyrazów. Małe formy sceniczne mają także wpływ na poprawność wymowy dziecka i na znajomość symboli graficznych.

Celem artykułu jest przedstawienie badań porównawczych nad wpływem małych form scenicznych na przygotowanie dziecka do nauki czytania.

Założono, że małe formy sceniczne w sposób istotny wpływają na przygotowanie dziecka 6-letniego do nauki czytania. Małe formy sceniczne, takie jak: teatrzyk kukiełkowy, teatrzyk chińskich cieni, pacynki, teatrzyk supełków, inscenizacje żywopłanowe stanowią zmienne niezależne. Zmiennymi zależnymi są: spostrzegawczość wzrokowa, słuch fonematyczny, całościowe rozpoznawanie wyrazów, rozumienie pojęć: „wyraz”, „zdanie”, poprawność wymowy.

Podstawową metodą badawczą był eksperyment pedagogiczny przeprowadzony techniką dwóch grup równoległych. Ważną rolę w badaniach eksperymentalnych przypisywano testowi sprawdzającemu gotowość dziecka 6-letniego do nauki czytania. Maksymalna liczba punktów możliwych do uzyskania przez jedno dziecko za prawidłowe rozwiązanie wszystkich zadań w teście wynosiła 106.

Badania przeprowadzono w roku szkolnym 1991/92. Objęto nimi 56 dzieci 6-letnich uczęszczających do przedszkoli państwowych w Bydgoszczy.

1. Małe formy sceniczne stosowane w pracy pedagogicznej przedszkola

Najważniejszym zadaniem stojącym przed placówkami przedszkolnymi jest dbanie o wszechstronny rozwój dziecka i przygotowanie go do rozpoczęcia nauki w klasie I. Ważną rolę w tym procesie odgrywa zbliżanie dziecka do różnych rodzajów sztuki i stwarzanie korzystnych warunków dla własnej ekspresji twórczej.

Małe formy sceniczne są tym rodzajem sztuki, który przenosi dzieci w świat baśni, fikcji, fantazji, wymarzonych ról i nastrojów, jak również kształtuje ich osobowość. W pracy pedagogicznej przedszkola można stosować takie formy sceniczne, jak: teatrzyk kukiełkowy, teatrzyk chińskich cieni, teatrzyk supełków, inscenizacje żywopłanowe¹.

Teatrzyk kukiełkowy zwany także teatrzykiem lalek, który kształci u dzieci „... wdzięk ruchów, bezpośredniość i łatwość ekspresji, swobodę w wyrażaniu sytuacji i zdarzeń, grę improwizowaną... uczy je swobodnie i wyraziście wypowiadać mimiką, gestem – myśli i uczucia.”² Kukiełki mogą być wykonane z różnych materiałów i są poruszane w różny sposób. Stąd też można wyróżnić następujące rodzaje kukiełek:

- 1) kukiełki na kiju,
- 2) pacynki,
- 3) kukiełki typu jawańskiego,
- 4) marionetki.³

Najważniejszą częścią kukiełki na kiju jest głowa, która może być wykonana z drewna, gliny lub innej masy (na przykład z masy solnej lub papierowej). Mimo pozornej nieporadności ruchów kukiełek na kiju można im nadać ciekawy oraz oryginalny wyraz. Sceną dla teatrzyków kukiełkowych może być kotara, która zasłania osobę manipulującą kukiełkami nad kotarą. Dość często wykorzystuje się też gotowe teatrzyki kukiełkowe składane i ustawiane na stołach. Do pełnego widowiska teatralnego oprócz kukiełek i sceny potrzebna jest dekoracja teatralna (scenografia).

Pacynki są to lalki nakładane na rękę. Głowa pacynki, podobnie jak innych kukiełek, może być wykonana z różnych materiałów. Korpus pacynki stanowi rękawica uszyta tak, by nie krępowała ruchów.

Kukiełki typu jawańskiego charakteryzują się tym, że poruszane są za pomocą patyczków przyczepionych do rąk kukiełki. Głowę porusza patyczek, który stanowi jakby przedłużenie szyi.

Marionetki poruszane są od góry na nitkach, dlatego też cechuje je duża ruchliwość. Z uwagi na to, że technika poruszania i konstrukcja marionetki jest bardzo trudna rzadko wykorzystywana jest w pracy pedagogicznej przedszkola.

W teatrzyku chińskich cieni występują płaskie lalki witrażowe. Wykorzystuje się w nim odpowiednią scenkę, w której otwór sceniczny zasłonięty jest kalką techniczną i tworzy swoisty ekran podświetlony przy pomocy lampy. Manipulując płaskimi lalkami witrażowymi pamiętać należy o tym, by były one zawsze ustawione równolegle do ekranu.

Zasadniczym elementem teatrzyku supełków są lalki. Lalkę supełkową wykonuje się z kawałka materiału związanego w supełek, który stanowi jej głowę. Materiał do zawiązania lalki może mieć kształt rombu, prostokąta, trójkąta, koła. Sceną może być każdy mebel znajdujący się w sali przedszkolnej, który pozwala ukryć się za oparciem.⁴

Inscenizacje żywoplane są najatrakcyjniejszą, a zarazem najtrudniejszą formą sceniczną stosowaną w pracy z dziećmi przedszkolnymi. W inscenizacjach żywoplanowych dzieci są aktorami oraz odwarzają swoje role na podstawie własnych doświadczeń. Inscenizacje żywoplane są zbliżone do zabaw twórczych, gdyż dzieci przedstawiają w działaniu i w mowie postacie oraz sytuacje wcześniej poznane. W inscenizacjach żywoplanowych dziecko bierze aktywny udział jako aktor i jako widz. Dlatego też we wszystkich inscenizacjach żywoplanowych występuje wyraźny podział na aktora i widza, scenę i widownię. Inscenizacje żywoplane wymagają większej sceny, ciekawych kostiumów, masek, rekwizytów i dokładnego opanowania tekstu utworu literackiego.⁵ S. Szuman mówi, że dobrze byłoby, gdyby „...każdy człowiek na tyle stał się aktorem, by umiał bez trudności śmiać się, gdy ma na to ochotę, być miłym dla ludzi, by umiał w swym sposobie bycia swobodnie i umiejętnie odtwarzać i wyrażać poruszenia własnej wyobraźni i uczuć.”⁶

A oto przykład zajęcia, na którym wykorzystano pacynki do zaznajomienia dzieci 6–letnich z opowiadaniem H. Zdzitowieckiej pt.: *Na prawo – na lewo*.

Temat zajęcia: Przekazanie żywym słowem utworu H. Zdzitowieckiej pt.: *Na prawo, na lewo*.

Cele:

1. Zapoznanie dzieci z treścią utworu literackiego.
2. Rozwijanie spostrzegawczości wzrokowej i słuchowej oraz wdrażanie dzieci do całościowego rozpoznawania wyrazów.
3. Kształtowanie przyjaznego stosunku do zwierząt.

Metody: słowna, oglądowa.

Środki dydaktyczne: teatrzyk składany, pacynki, kartoniki z napisami: „scena”, „widownia”, „kasa”, „teatr”, znaczki rozpoznawcze.

Organizacja zajęcia: cała grupa.

Czas trwania zajęcia: 30 minut.

Przygotowanie nauczycielki: 1. J. Awgulowa: *Dziecko widzem i aktorem*, WSiP Warszawa, 1982. 2. J. Awgulowa, W. Świętek: *Małe formy sceniczne w pracy przedszkola*, WSiP Warszawa 1982. 3. H. Ratyńska: *Literatura dziecięca w pracy przedszkola*, WSiP Warszawa 1992

Przebieg zajęcia

Część wstępna

Przed rozpoczęciem przedstawienia nauczycielka rozdaje dzieciom bilety, na których są znaczki rozpoznawcze. Takie same znaczki są na krzesłkach. Dzieci wchodzą do sali, odszukują znaczki i siadają na krzesłkach, na wyznaczonych miejscach. W sali, która zmieniła się w teatr są napisy: „Scena”, „Widownia”, „Teatr”. Nauczycielka zachęca dzieci do odczytania napisów i ułożenia zdań z odczytanymi wyrazami.

Część główna

Gaśnie światło, rozlega się gong i rozpoczyna się przedstawienie. Nauczycielka manipulując pacynkami przedstawiającymi zajączka, wiewiórkę, jeża w pięknej leśnej scenerii przekazuje dzieciom żywym słowem opowiadanie H. Zdzitowieckiej *Na prawo, na lewo*.

H. Zdzitowiecka: *Na prawo, na lewo*.

Zajączek: Słonko śle promyczków wiele, coraz cieplej i weselej.

Raz i dwa, raz i dwa, cieplej i weselej.

Słonko wstało w złotych blaskach,

Zajac będzie w rączki klaskał.

Raz i dwa, raz i dwa, zajac będzie klaskał.

Mama zajęczycy: Zajączku, zajączku!

Zajączek: Jestem, mamo.

Mama zajęczycy: Mój synku, pójdziesz w odwiedziny do ciotki króliczki. W lesie dojdiesz do starego dębu. Na prawo od starego dębu jest wąska ścieżka. Pójdziesz tą ścieżką i dojdiesz do mrowiska. Na lewo od mrowiska jest leśna droga, która zaprowadzi cię do ciotki króliczki. Trafisz?

Zajączek: Trafię! Trafię na pewno!

Zajączek biegnie i śpiewa piosenkę: Słonko śle promyczków wiele.... Oto stary dąb. Droga rozwidła się tutaj na prawo i na lewo. Zajączek zatrzymuje się przy starym dębie i zastanawia się, którą ścieżką iść.

Zajączek: Którą drogą pójść? Pobiegnę tą ścieżką. Mogę zabłądzić i co wtedy będzie? Lepiej zapytam kogoś. Ooo! wiewióreczka. Dzień dobry wiewióreczko! Powiedz, która ścieżka prowadzi na prawo od starego dębu.

Wiewióreczka: Na prawo to tutaj, zajączku.

Zajączek: Na pewno?

Wiewióreczka: Na pewno. Popatrz, prawa łapka to ta. Ścieżka na prawo od starego dębu to ta.

Zajączek: Rozumiem. Dziękuję. Teraz trafię na pewno.

Jeż: Idzie jeż na polowanie, nie jadł jeszcze dziś śniadania.

Tup i tup, tup i tup, nie jadł dziś śniadania.

Na jaszczurkę ostrzy zęby, może siedzi tam pod dębem.

Tup i tup, tup i tup nie jadł dziś śniadania.

Jeż: Zajączku, nie zjadłeś mi pysznej jaszczurki?

Zajączek: Ja? Ja? Ja miałbym jeść jaszczurkę? Wolę kapustę, marchewkę, sałatę. Ojej, pomyliły mi się ścieżki. Jeżu, nie wiesz, która ścieżka zaprowadzi mnie do mojej cioci?

Jeż: Nie wiem. Jestem głodny.

Zajączek: Co ja teraz zrobię? Chyba zaczekam na wiewiórkę.

Wiewiórka: Zajączku, znów tutaj jesteś przy starym dębem?

Zajączek: Trochę przestraszyłem się jeża i zapomniałem, która ścieżka jest na prawo od starego dębu. Nie wiem jak trafić do cioci króliczki. Pomóż mi wiewióreczko.

Wiewiórka: Dobrze, chętnie ci pomogę zajączku. Mam czas i mogę pójść z tobą do cioci króliczki. Nauczę cię też piosenki, abys zapamiętał, która łapka prawa, a która lewa. Posłuchaj.

Gdy brzmi piosenka tańczyć chcę.

Daj mi obie łapki swe.

Prawa ta, lewa ta.

Dookoła, raz i dwa.

Wiewiórka i zajączek trzymając się za łapki idą razem dalej i śpiewają piosenkę. Dochodzą do mrowiska. Kilka kroków za mrowiskiem rozchodzą się trzy drogi. Wiewiórka i zajączek wchodzi na tę drogę, która znajduje się na lewo od mrowiska. Idą dalej prosto i dochodzą do domu cioci króliczki.

W połowie przedstawienia następuje przerwa. Nauczycielka śpiewa piosenkę wiewiórki. Dzieci dobierają się parami. Podają sobie ręce i tańczą dookoła. Po skończonej zabawie rozlegają się trzy gongi. Dzieci siadają na swoich miejscach i oglądają dalszy ciąg przedstawienia. Po zakończonym przedstawieniu nauczycielka pyta kto wystąpił w przedstawieniu, jakie zwierzęta wystąpiły w przedstawieniu i jaka przygoda spotkała zajączka. Kto pomógł zajączkowi dojść do domu ciotki króliczki? Nauczycielka zwraca uwagę na udzielanie pomocy zwierzętom i ludziom, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji.

Część końcowa

Nauczycielka pyta dzieci, gdzie jest scena, a gdzie widownia. Dzieci jeszcze raz całościowo odczytują napisy znajdujące się w sali zmienionej w teatr. Następnie wyodrębniają ostatnią głoskę w wyrazach: „Scena”, „widownia”, „teatr”.

2. Informacja o wynikach eksperymentu

Przed przystąpieniem do eksperymentu przeprowadzono badania wstępne przy pomocy testu sprawdzającego gotowość dziecka do nauki czytania. Umożliwiły one wyodrębnić grupę eksperymentalną i kontrolną. Grupą eksperymentalną została grupa 6-latków, która w badaniach wstępnych uzyskała nieco gorsze wyniki. Grupa 6-latków, która w badaniach wstępnych uzyskała nieco lepsze wyniki została grupą kontrolną. W porównywanych grupach przekazywano dzieciom żywym słowem identyczne utwory literackie, z tym, że w grupie eksperymentalnej wykorzystano małe formy sceniczne. Natomiast w grupie kontrolnej te same utwory przekazywane były w sposób konwencjonalny. Tak więc w grupie kontrolnej nauczycielka opowiadała lub czytała dzieciom dany utwór literacki.

Tabela 1. Utwory literackie i odpowiadające im formy sceniczne

Autor i tytuł utworu	Forma sceniczna
Cz. Janczarski: <i>Drogowskaz</i>	teatrzyk chińskich cieni
A. Świrczyńska: <i>O wesolej Ludwiczce</i>	teatrzyk kukiełkowy
H. Bechlerowa: <i>O żabkach w czerwonych czapkach</i>	pacynki
H. Zdzitowiecka: <i>Na prawo, na lewo</i>	pacynki
J. Awgulowa: <i>Jesienne niespodzianki</i>	teatr supełków
L. Krzemieniecka: <i>O gęsiarce Kasi i złotych listkach pani Jesieni</i>	inscenizacje żywooplanowe

Po zakończeniu eksperymentu przeprowadzono badania końcowe tym samym testem sprawdzającym, który był wykorzystany w badaniach wstępnych. Obliczono miary tendencji centralnej (średnia arytmetyczna) i dyspersji (odchylenie standardowe, wariancja). Okazało się, że 6-latki z grupy eksperymentalnej uzyskały zdecydowanie lepsze wyniki w porównaniu z 6-latkami z grupy kontrolnej. I tak, średnia arytmetyczna w grupie eksperymentalnej wynosi 91,71 punktów, a w grupie kontrolnej 84,78 punktów. Także rozproszenie wyników w grupie eksperymentalnej jest mniejsze w porównaniu z rozproszeniem w grupie kontrolnej. Informują o tym wartości odchylenia standardowego i wariancji. I tak, w grupie eksperymentalnej odchylenie standardowe wynosi 8,98, a wariancja 80,78. Natomiast w grupie kontrolnej wartość odchylenia standardowego wynosi 9,79, a wariancji 95,98. Okazało się, że między średnimi arytmetycznymi porównywanych grup jest statystycznie istotna różnica na poziomie istotności $\alpha = 0,05$, gdyż obliczona wartość $t_0 = 2,974 > t_{0,05} = 2,008$.

Sprawności i umiejętności, jakie dziecko osiągnie na etapie wyrabiania gotowości do czytania stanowią podstawę skutecznych poczynań w zakresie wprowadzania elementów czytania. Badania wykazały, że z grupy eksperymentalnej 86 % dzieci osiągnęło gotowość do nauki czytania. Natomiast 79 % dzieci z grupy kontrolnej osiągnęło zadowalające

wyniki w zakresie spostrzegawczości wzrokowej, słuchu fonematycznego, całościowego rozpoznawania wyrazów, poprawności wymowy i rozumienia pojęć: „wyraz”, „zdanie”. Można zatem powiedzieć, że stosowanie małych form scenicznych w pracy pedagogicznej przedszkola daje zadowalające efekty w zakresie przygotowania dziecka do nauki czytania.

PRZYPISY

- ¹J. Awgulowa, W. Świętek: Małe formy sceniczne w pracy przedszkola, WSiP Warszawa 1982 s. 8.
- ²S. Szuman: O sztuce i wychowaniu estetycznym, PZWS Warszawa 1962 s. 51.
- ³S. Iłowski: Teatrzyk kukiełek – podręcznik praktyczny. Instytut Wydawniczy „Sztuka” Warszawa 1949 s. 28.
- ⁴M. Kownacka: Teatrzyk supełków, Warszawa 1970 s. 10.
- ⁵J. Awgulowa: Dziecko widzem i aktorem, WSiP Warszawa 1982 s. 101.
- ⁶S. Szuman: O sztuce..., op.cit., s. 51.